

Arweiniad atodol: arolygu llythrennedd mewn ysgolion

Hydref 2017

Diben Estyn yw arolygu ansawdd a safonau mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru. Mae Estyn yn gyfrifol am arolygu:

- ▲ ysgolion a safleoedd meithrin a gynhelir gan, neu sy'n cael arian gan awdurdodau lleol
- ▲ ysgolion cynradd
- ▲ ysgolion uwchradd
- ▲ ysgolion pob oed
- ▲ ysgolion arbennig
- ▲ unedau cyfeirio disgyblion
- ▲ ysgolion annibynnol
- ▲ addysg bellach
- ▲ colegau arbenigol annibynnol
- ▲ dysgu oedolion yn y gymuned
- ▲ gwasanaethau addysg awdurdodau lleol ar gyfer plant a phobl ifanc
- ▲ addysg a hyfforddiant athrawon
- ▲ Cymraeg i oedolion
- ▲ dysgu yn y gwaith
- ▲ dysgu yn y sector cyfiawnder

Mae Estyn hefyd:

- ▲ yn rhoi cyngor ar ansawdd a safonau mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru i Gynulliad Cenedlaethol Cymru ac eraill; ac
- ▲ yn cyhoeddi achosion o arfer dda yn seiliedig ar dystiolaeth arolygu

Cymerwyd pob rhagofal posibl i sicrhau bod y wybodaeth yn y ddogfen hon yn gywir adeg ei chyhoeddi. Dylid cyfeirio unrhyw ymholiadau neu sylwadau ynglŷn â'r ddogfen hon/cyhoeddiad hwn at:

Yr Adran Gyhoeddiadau

Estyn

Llys Angor

Heol Keen

Caerdydd

CF24 5JW neu drwy anfon e-bost at cyhoeddiadau@estyn.llyw.cymru

Mae'r cyhoeddiad hwn a chyhoeddiadau eraill gan Estyn ar gael ar ein gwefan:

www.estyn.llyw.cymru

© Hawlfraint y Goron 2017: Gellir aildefnyddio'r adroddiad hwn yn ddi-dâl mewn unrhyw fformat neu gyfrwng ar yr amod y caiff ei aildefnyddio'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol. Rhaid cydnabod y deunydd fel hawlfraint y Goron a rhaid nodi teitl yr adroddiad/y cyhoeddiad penodol.

Beth yw'r diben?

Darparu arweiniad i arolygwyr ar gyfer arfarnu llythrennedd mewn ysgolion

Ar gyfer pwy y mae wedi ei fwriadu?

Ysgolion a gynhelir ac ysgolion annibynnol a lleoliadau nas cynhelir

Pryd y dylid dechrau defnyddio'r arweiniad?

Medi 2017

Cynnwys

Arweiniad atodol	1
Arolygu llythrennedd	2
Casglu ac adolygu tystiolaeth arolygu	2
Yn ystod yr arolygiad	3
MA1 Safonau llythrennedd	3
MA2 Lles ac agweddau at ddysgu	5
MA3 Addysgu a phrofiadau dysgu	5
MA4 Gofal, cymorth ac arweiniad	7
MA5 Arweinyddiaeth a rheolaeth	8
Pethau i'w hystyried wrth edrych ar waith disgyblion	9
Pethau i'w hystyried wrth arfarnu rhaglenni ymyrraeth llythrennedd	9
Dogfen A: Cwestiynau ar gyfer gwrandio ar ddisgyblion yn y Cyfnod Sylfaen	10
Dogfen B: Cwestiynau ar gyfer gwrandio ar ddisgyblion yng nghyfnod allweddol 2 a 3	11

Arweiniad atodol

Y dogfennau allweddol Estyn sy'n rhoi arweiniad ar weithgarwch arolygu yw'r llawlyfrau arweiniad arolygu ar gyfer pob sector. Fodd bynnag, rydym yn llunio arweiniad atodol hefyd i helpu arolygwyr i ystyried agweddau penodol ar addysg a hyfforddiant ymhellach.

Mae'r dogfennau arweiniad atodol yn amlinellu rhai egwyddorion, ystyriaethau ac adnoddau allweddol ar gyfer arolygwyr. Maent yn ymwneud â phob sector y mae Estyn yn ei arolygu, oni bai bod y dogfennau'n datgan eu bod ar gyfer sector penodol. Maent yn ymhelaethu ar agweddau penodol ar addysg/hyfforddiant (e.e. arolygu llythrennedd) neu ffyrdd o gynnal arolygiadau (e.e. defnyddio teithiau dysgu) neu drefniadau arolygu penodol (e.e. arweiniad ar arolygu ysgolion eglwysig).

Nid nod y dogfennau arweiniad atodol yw bod yn gynhwysfawr. Nid yw'n ofynnol i arolygwyr weithio trwyddynt yn drwyadl wrth ymdrin ag unrhyw agwedd benodol ar arolygiad. Fodd bynnag, gallent fod yn ddefnyddiol i arolygwyr wrth iddynt ymateb i gwestiynau penodol sy'n dod i'r amlwg yn ystod arolygiadau neu pan fyddant yn dymuno myfyrio neu ymchwilio ymhellach.

Gallai'r dogfennau arweiniad atodol helpu darparwyr i gael dealltwriaeth o drefniadau arolygu Estyn hefyd. Gallent fod yn ddefnyddiol i ddarparwyr hefyd o ran arfarnu agweddau penodol ar eu darpariaeth eu hunain.

Mae ein gwaith arolygu wedi'i seilio ar yr egwyddorion canlynol:

- Bydd arolygwyr yn mynd ati i arolygu'n gadarnhaol, i sicrhau mai'r profiad dysgu proffesiynol gorau posibl fydd hwn ar gyfer y staff ym mhob darparwr
- Bydd arolygwyr yn arolygu ar sail dull sy'n cael ei arwain gan y dysgwr
- Bydd arolygwyr bob amser yn canolbwyntio'n gryf ar ansawdd yr addysgu a'r dysgu
- Bydd arolygwyr yn chwilio am arfer arloesol, graff
- Bydd arolygwyr yn teilwra gweithgareddau'r arolygiad yn unol â'r amgylchiadau ym mhob darparwr, cyhyd â phosibl
- Bydd arolygwyr yn hyblyg ac yn ymateb i ganfyddiadau sy'n dod i'r amlwg, ac yn defnyddio ystod gynyddol yr adnoddau a dulliau arolygu sydd ar gael
- Bydd arolygwyr yn ystyried popeth yn y fframwaith arolygu, ond byddant yn adrodd ar y cryfderau a'r gwendidau allweddol yn unig ym mhob darparwr

Arolygu llythrennedd

Y tasgau allweddol ar gyfer arolygwyr yw barnu:

- safonau medrau llythrennedd disgyblion
- p'un a oes gan ddisgyblion y medrau llythrennedd sydd eu hangen i elwa ar y cwricwlwm cyfan
- pa mor dda y mae'r cwricwlwm cyfan yn datblygu medrau llythrennedd disgyblion
- ansawdd arweinyddiaeth a rheolaeth o ran cydlynu'r ddarpariaeth i ddatblygu medrau llythrennedd disgyblion

Dylai arolygwyr adrodd ar fedrau llythrennedd disgyblion ym mhob arolygiad, a phan fo'n briodol, adrodd ar unrhyw ddeilliannau neu ddangosyddion sy'n ymwneud â'r medrau hyn.

Bwriad yr arweiniad canlynol yw cynorthwyo arolygwyr i lunio barnau ac adrodd ar safonau llythrennedd ac ar allu disgyblion i ddefnyddio'r medrau hyn mewn gwaith ar draws y cwricwlwm. Er bod yr arweiniad yn cynnwys gwybodaeth am ddarpariaeth yr ysgol ar gyfer llythrennedd, dylai arolygwyr gofio y dylai'r prif ffocws fod ar y safonau a gyflawnir gan ddisgyblion.

Casglu ac adolygu tystiolaeth arolygu

Bydd y tîm yn cynllunio'r arolygiad er mwyn iddynt allu casglu tystiolaeth am lythrennedd o fewn y pum maes arolygu. Efallai bod yr Arolygydd Cofnodol eisoes wedi nodi cwestiynau sy'n dod i'r amlwg am lythrennedd o'r adolygiad o'r wybodaeth cyn yr arolygiad. Bydd y tîm yn sicrhau bod ganddynt ddigon o amser i adolygu'r dystiolaeth allweddol sydd ei hangen arnynt i lunio eu barnau. Dyma'r prif ffurfiau tystiolaeth:

- samplau o waith disgyblion
- trafodaethau gyda disgyblion, staff, arweinwyr, rheolwyr, llywodraethwyr, rhieni a phobl eraill
- arsylwi addysgu a gweithgareddau eraill, gan gynnwys tystiolaeth a gasglwyd trwy deithiau dysgu
- ymatebion i arolygon gan ddisgyblion, rhieni/gofalwyr, llywodraethwyr, staff addysgu a staff cymorth
- tystiolaeth ddogfennol, gan gynnwys gwybodaeth am berfformiad a chynnydd disgyblion
- gwybodaeth gan yr awdurdod lleol/consortium rhanbarthol

Bydd y tîm yn defnyddio arsylwadau uniongyrchol o waith disgyblion, ble bynnag y bo modd, i gasglu tystiolaeth i gefnogi eu barnau. Gallai arolygwyr ddewis sampl ychwanegol o waith disgyblion, os bydd angen, i ymestyn eu hymchwiliad mewn agwedd benodol.

Bydd arolygwyr yn ymgymryd ag ystod o weithgareddau i gasglu tystiolaeth ar gyfer eu harfarniad o gynnydd disgyblion ac ansawdd darpariaeth yr ysgol. Gallai hyn gynnwys:

- teithiau dysgu, lle mae arolygwyr yn symud yn gymharol gyflym trwy nifer o ddsbarthiadau gan edrych ar agwedd benodol ar ddarpariaeth yr ysgol
- sgysiau â disgyblion dethol am eu gwaith
- trafodaethau gydag athrawon unigol am ddysgu disgyblion yn eu dosbarthiadau a sut maent yn cynllunio gwaith i fodloni anghenion disgyblion
- arsylwadau ystafell ddsbarth hwy
- craffu ar y ffordd y mae'r ysgol yn olrhain cyrhaeddiad disgyblion mewn llythrennedd

Mae llais disgyblion yn ffynhonnell dystiolaeth allweddol ar gyfer arolygwyr. Bydd trafodaethau gyda disgyblion yn rhoi cyfle i archwilio eu gwybodaeth a'u dealltwriaeth o'u gwaith. Bydd hefyd yn helpu arolygwyr i gael amcan o ba mor dda y mae'r ysgol yn cynorthwyo disgyblion ac yn cyfrannu at eu cynnydd a'u lles.

Dylai ysgolion drefnu bod gwybodaeth ar gael i'r tîm arolygu am y safonau a gyflawnir gan ddisgyblion, yn enwedig canlyniadau unrhyw brofion sgrinio cychwynnol ac asesiadau eraill. Bydd hyn yn helpu arolygwyr i farnu cynnydd disgyblion, llunio barn am y safonau y mae disgyblion yn eu cyflawni o gymharu â'u manau cychwyn, a'r ffordd y mae athrawon yn defnyddio'r wybodaeth o asesu i lywio eu cynllunio a'u gwersi.

Bydd angen i'r tîm ystyried safbwyntiau rhanddeiliaid am yr ysgol a phrofi dilysrwydd y safbwyntiau hynny yn ystod yr arolygiad.

Yn ystod yr arolygiad

MA1 Safonau llythrennedd

Dylai arolygwyr adrodd yn glir ar ba mor dda y mae disgyblion yn siarad, gwrando, darllen ac ysgrifennu. Dylent ystyried i ba raddau y mae disgyblion yn meddu ar y medrau sydd eu hangen i elwa ar y cwricwlwm cyfan a pha mor dda y mae'r cwricwlwm ehangach ei hun yn datblygu medrau siarad, gwrando, darllen ac ysgrifennu disgyblion.

Mae angen i arolygwyr ystyried pa mor dda y mae disgyblion:

- yn siarad yn gywir ac yn rhugl
- yn rhoi sylw priodol i gywirdeb cystrawen a mynegiant ac yn cyfleu profiadau, syniadau a gwybodaeth yn glir, yn fanwl gywir ac yn briodol
- yn gwrando ac yn ymateb i bobl eraill (gan wneud cyfraniadau sylweddol at drafodaethau, cyfathrebu'n glir, yn hyderus ac yn effeithiol mewn ffordd sy'n addas ar gyfer y pwnc, y gynulleidfa a'r diben)
- yn defnyddio medrau rhesymu llafar, yn ffurfio safbwyntiau annibynnol ac yn dangos medrau gwrando effeithiol trwy grynhoi pwyntiau allweddol, gan herio'r

hyn sy'n cael ei glywed ar sail rheswm, tystiolaeth neu ddatl

- yn holi cwestiynau ac yn ystyried cwestiynau drostyn nhw eu hunain
- yn meddu ar ddealltwriaeth fanwl ac eang (deall cysyniadau a syniadau allweddol, gwneud cysylltiadau rhwng gwahanol agweddau ar y gwaith, deall y darlun mawr)
- yn cymhwyso dealltwriaeth i gyd-destunau ehangach, er enghraifft bywyd bob dydd neu sefyllfaoedd newydd
- yn dewis, defnyddio a dod o hyd i wybodaeth (darllen yn fanwl i gael gwybodaeth, dewis, crynhoi, nodi pwyntiau allweddol, cyfosod gwybodaeth) o ystod eang o destunau ysgrifenedig a digidol
- yn ymateb i syniadau a gwybodaeth gan ddefnyddio medrau darllen cymhleth, ar lafar ac yn ysgrifenedig (nodi patrymau, gwneud rhagfynegiadau, llunio casgliadau, trafod, gwneud cymariaethau, ystyried ystod o ddehongliadau, rhesymu'r ystyr a fwriedir ac arfarnu ei ddiben)
- yn ymchwilio i atebion o ystod o ffynonellau, yn ystyried tystiolaeth a'i dibynadwyedd, pwysu a mesur manteision ac anfanteision, yn ymdopi â gofynion gweithgareddau/tasgau darllen ac ysgrifennu
- yn trefnu a chyflwyno syniadau a gwybodaeth yn glir, yn effeithiol ac yn gydlynus yn eu hysgrifennu (cynllunio prawfddarllen, golygu/diwygio gwaith)
- yn ysgrifennu'n gywir (sillafu, atalnodi, gramadeg, geirfa, gweddu arddull i ddiben a chynulleidfa)
- yn amrywio strwythurau brawddeg i ennyn a chynnal diddordeb y darllenydd
- yn defnyddio ystod lawn o atalnodi er mwyn amrywio cyflymdra, egluro ystyr, osgoi amwysedd a chreu effeithiau bwriadol
- yn ysgrifennu'n estynedig gan ddefnyddio ystod eang o fathau o destun, sy'n briodol i'w hoedran a'u gallu
- o grwpiau gwahanol yn ymateb, er enghraifft bechgyn a merched, y rheiny o wahanol grwpiau gallu a disgyblion dan anfantais

Mae ffynonellau tystiolaeth yn cynnwys:

- samplau o waith iaith, llythrennedd a chyfathrebu a gwaith Saesneg disgyblion
- samplau o waith disgyblion o feysydd dysgu a phynciau eraill
- teithiau dysgu sy'n canolbwyntio ar agwedd benodol ar waith llythrennedd, er enghraifft sesiynau darllen tywysedig
- arsylwadau sesiynau
- dadansoddi sgorau llythrennedd safonedig a/neu oedrannau darllen grwpiau penodol
- cynnydd disgyblion ar raglenni ymyrraeth llythrennedd
- dadansoddi cofnodion datblygiad cynyddol medrau llythrennedd disgyblion

Dylai arolygwyr graffu ar samplau o waith i farnu p'un a yw medrau llythrennedd disgyblion ar lefel sy'n briodol i'r dasg a'u gallu. Dylent farnu p'un a yw disgyblion yn dibynnu'n ormodol ar gymorth (er enghraifft, fframweithiau ysgrifennu, taflenni gwaith neu ormod o gopiö gwybodaeth), sy'n eu hatal rhag datblygu medrau llythrennedd annibynnol.

Yn ystod trafodaethau gyda disgyblion am eu llyfrau, dylai arolygwyr ystyried safonau medrau siarad disgyblion, er enghraifft p'un a ydynt yn gallu darparu

esboniadau clir am eu gwaith a ph'un a yw eu geirfa yn briodol ar gyfer eu hoedran a'u gallu. Yn ystod teithiau dysgu ac arsylwadau sesiynau, dylai arolygwyr ystyried p'un a yw disgyblion yn gwrando'n dda ar oedolion ac ar ddisgyblion eraill. Er enghraifft, p'un a yw eu hymatebion yn dangos eu bod wedi gwrando'n ofalus mewn trafodaeth pâr neu grŵp.

Dylai arolygwyr ddefnyddio cyfleoedd mewn arsylwadau sesiynau a theithiau dysgu i arfarnu pa mor dda y mae disgyblion yn cymhwyso eu medrau darllen, er enghraifft wrth ddarllen eu hysgrifennu'n ôl, darllen testunau er gwybodaeth a darllen gwybodaeth ar sgrin. Dylai arolygwyr fod yn hynod effro i sefyllfaoedd ble mae medrau darllen gwan disgyblion yn effeithio ar eu cyfle i elwa ar y cwricwlwm, a ble mae'r medrau hyn yn rhwystro eu cynnydd mewn dysgu ar draws y cwricwlwm. Bydd angen i chi nodi'r achosion posibl am hyn, gan gynnwys:

- diffyg medrau disgyblion mewn Cymraeg neu Saesneg; a/neu
- anallu disgyblion i drosglwyddo medrau i gyd-destun newydd (eu diffyg gallu i gymhwyso eu gwybodaeth a'u medrau Cymraeg neu Saesneg).

Dylai arolygwyr ystyried pa mor dda y mae disgyblion yn ysgrifennu yn holl feysydd y cwricwlwm, a ph'un a ydynt yn ysgrifennu i'r un safon ag y maent yn eu gwaith mewn Cymraeg neu Saesneg.

MA2 Lles ac agweddau at ddysgu

Wrth ystyried lles disgyblion a'u hagweddau at ddysgu, dylai arolygwyr ystyried:

- pa mor dda y mae disgyblion yn defnyddio eu medrau llythrennedd i gefnogi a gwella eu lles a'u hunan-barch, er enghraifft p'un a ydynt yn gallu esbonio'n glir sut i'w cadw eu hunain yn iach a diogel a ph'un a ydynt yn gallu siarad am eu teimladau a'u hemosiynau
- agweddau disgyblion at eu gwaith llythrennedd, er enghraifft p'un a ydynt yn gallu dal ati i ganolbwyntio wrth ddarllen yn briodol i'w hoedran a'u gallu, a pha mor dda y maent yn dyfalbarhau â thasgau ysgrifenedig i'w mireinio a'u gwella

MA3 Addysgu a phrofiadau dysgu

Nid oes gan Estyn dempled penodol ar gyfer y math o wers sydd ei hangen, na'i strwythur. Dylai athrawon strwythuro'r wers yn y ffordd sydd fwyaf priodol ar gyfer y dysgwyr yn y dosbarth, yn eu barn nhw, a'r amcanion dysgu yr hoffent i'r dysgwyr eu cyflawni. Dylai'r arolygydd farnu addysgu mewn perthynas â llwyddiant y dysgu a'r cynnydd a wnaed gan ddysgwyr, nid ar y dulliau a ddefnyddir na'r math o arddull cyflwyno gan yr athro, ac yng nghyd-destun y dysgu dros gyfnod.

Dylai arolygwyr sy'n cymryd rhan mewn cynnal teithiau dysgu ac arsylwi sesiynau addysgu a dysgu ystyried yr arweiniad canlynol wrth farnu ansawdd yr addysgu.

Dylai arolygwyr ystyried pa mor dda y mae'r addysgu:

- yn dangos defnydd da o iaith, sy'n dylanwadu ar ddatblygu medrau siarad, gwrando, darllen ac ysgrifennu disgyblion
- yn darparu cyfleoedd ar gyfer trafod, yn defnyddio cwestiynau treiddgar a

phenagored i wella dealltwriaeth disgyblion, eu herio i ddatblygu eu hatebion llafar a gwneud cysylltiadau dysgu

- yn darparu cyfleoedd i ddisgyblion siarad am ddefnyddio chwarae rôl, drama, gwaith grŵp cydweithredol a thrafod
- yn datblygu medrau darllen cynnar disgyblion trwy ddull cyson o addysgu strategaethau darllen, gan gynnwys ffoneg ac addysgu geiriau sy'n codi'n aml
- yn adeiladu ar fedrau darllen cynnar i sicrhau bod disgyblion yn datblygu strategaethau effeithiol ar gyfer darllen a deall ac adalw gwybodaeth
- yn darparu cyfleoedd ystyrlon i ddisgyblion ddatblygu a defnyddio medrau darllen lefel uwch fel rhesymu, dod i gasgliad a chyfosod
- yn annog agweddau cadarnhaol at ddarllen
- yn datblygu medrau ysgrifennu disgyblion. Dylai arolygwyr fod yn effro i ddulliau sy'n rhwystro datblygiad medrau disgyblion. Er enghraifft, gorddefnyddio fframiau ysgrifennu neu ddefnydd diangen o daflenni gwaith sy'n cyfyngu cyfleoedd i ddisgyblion ysgrifennu'n annibynnol neu'n estynedig
- yn helpu disgyblion i ddatblygu medrau cynllunio, drafftio a golygu wrth ysgrifennu
- yn datblygu medrau sillafu disgyblion
- yn galluogi disgyblion i ddatblygu arddull llawysgrifen rugl
- yn helpu disgyblion i drefnu eu hysgrifennu mewn ffurf briodol, gan sicrhau bod y cynnwys yn fanwl o fewn paragraffau neu adrannau, a rhyngddynt, gan ddatblygu a chynnal syniadau yn gydlynus
- yn herio disgyblion i ysgrifennu'n effeithiol ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd a dibenion ac mewn gwahanol ffurfiau
- yn gofyn i ddisgyblion ddewis geirfa, gramadeg, ffurf a nodweddion strwythurol a threfniadaethol yn feddylgar i adlewyrchu'r gynulleidfa, y diben a'r cyd-destun
- yn darparu cyfleoedd rheolaidd i ddisgyblion ddatblygu eu medrau mewn gwaith ar draws y cwricwlwm, ac mewn gwersi Cymraeg a Saesneg yn ogystal
- yn rhoi adborth i ddisgyblion i'w helpu i wella eu gwaith

Dylai arolygwyr ystyried pa mor dda y mae staff:

- yn ymgorffori medrau llythrennedd mewn profiadau dysgu ystyrlon ar draws yr holl bynciau a meysydd dysgu
- yn darparu cyfleoedd i ddisgyblion gymryd rhan mewn ystod o deithiau ac ymweliadau sy'n gwella'r cwricwlwm llythrennedd, er enghraifft teithiau i lyfrgelloedd a theatrau
- yn gwneud defnydd da o ymwelwyr ag ysgolion i ennyn diddordeb disgyblion mewn darllen ac ysgrifennu, er enghraifft awduron plant, beirdd ac actorion
- yn defnyddio gweithgareddau allgyrsiol i hyrwyddo a datblygu medrau llythrennedd disgyblion, er enghraifft clybiau drama ac ysgrifennu
- yn sicrhau bod medrau disgyblion sy'n cael eu dysgu mewn gwersi llythrennedd a Saesneg/Cymraeg yn cael eu hatgyfnerthu, eu gwella a'u datblygu ymhellach mewn pynciau a meysydd dysgu eraill
- yn addasu gwaith pan fydd medrau llythrennedd disgyblion gryn dipyn islaw neu uwchlaw lefelau disgwylidig ar gyfer eu hoedran
- yn cynllunio ar gyfer datblygu medrau meddwl, cynllunio, creadigol a datrys problemau disgyblion
- yn cynllunio yn y Cyfnod Sylfaen i ddarparu cydbwysedd da rhwng

gweithgareddau strwythuredig ar gyfer addysgu dulliau datblygu llythrennedd a dulliau gweithredol yn uniongyrchol, gan gynnwys dysgu yn seiliedig ar chwarae

- yn cynyddu lefel yr her yn y gwaith yn gynyddol.

Dylai arolygwyr ystyried y canlynol:

- a oes gan yr ysgol bolisi llythrennedd cynhwysfawr sy'n cael ei roi ar waith yn effeithiol
- a roddir lefel briodol o flaenoriaeth i ddatblygu medrau llythrennedd yng nghynllun gwella'r ysgol ac mewn cynlluniau pwnc
- mewn samplau o gynllunio tymor byr, fel cynlluniau gwersi, pa mor dda y mae staff yn manteisio ar gyfleoedd i ddatblygu medrau llythrennedd disgyblion
- a oes pwyslais cryf ar ddatblygu medrau gwranddo, siarad, darllen ac ysgrifennu disgyblion
- a oes darpariaeth gydlynus ar gyfer defnyddio a chymhwyso medrau llythrennedd y mae disgyblion yn eu datblygu ar draws y cwricwlwm cyfan
- a oes pwyslais addas ar waith llafar
- a yw cyfleoedd i ddisgyblion gymhwyso eu medrau llythrennedd yn gweddu'n briodol i anghenion a galluoedd datblygol disgyblion
- a oes cynllunio ar gyfer dilyniant fel bod disgyblion yn cael tasgau llythrennedd sy'n gynyddol heriol
- a yw dulliau addysgu yn gweddu'n briodol i anghenion dysgu penodol disgyblion, er enghraifft pan fydd Saesneg yn iaith ychwanegol i ddisgyblion

MA4 Gofal, cymorth ac arweiniad

Dylai arolygwyr arfarnu pa mor dda y mae'r ysgol:

- yn olrhain a monitro cynnydd disgyblion o ran datblygu eu medrau llythrennedd wrth iddynt symud trwy'r ysgol, gan gynnwys disgyblion ag anghenion ychwanegol, er enghraifft disgyblion dan anfantais neu'r rheiny y mae Saesneg yn iaith ychwanegol iddynt
- yn defnyddio gwybodaeth a gafwyd o asesiadau i osod targedau clir ar gyfer gwella mewn llythrennedd ar gyfer unigolion, grwpiau o ddisgyblion a'r ysgol gyfan

Dylai arolygwyr ystyried pa mor dda:

- y mae'r ysgol yn defnyddio data asesu i nodi anghenion yr holl ddisgyblion, gan gynnwys y rheiny y mae angen cymorth ychwanegol arnynt
- y mae rhaglenni ymyrraeth yn gwneud yn siŵr bod disgyblion yn gwneud cynnydd da ac yn dal i fyny â'u cyfoedion
- y caiff gwybodaeth am fedrau a chynnydd disgyblion ei rhannu rhwng staff
- y mae staff yn addasu strategaethau addysgu a dysgu ar gyfer disgyblion sy'n derbyn ymyrraeth
- y caiff gwybodaeth am asesu ei defnyddio i ddarparu gwaith sy'n gweddu'n dda i anghenion llythrennedd disgyblion
- y defnyddir asesiadau i lywio penderfyniadau ynglŷn â ph'un a yw disgyblion yn parhau mewn rhaglenni cymorth neu nid oes angen gwaith ymyrraeth arnynt mwyach

- y mae'r ysgol yn datblygu gallu rhieni i gefnogi datblygiad llythrennedd eu plant, er enghraifft trwy ddarparu gwybodaeth am y cwricwlwm neu'r gweithdai ar gyfer rhieni sy'n eu helpu i gynorthwyo eu plant â darllen

MA5 Arweinyddiaeth a rheolaeth

Gallai arolygwyr gynnal trafodaethau gydag arweinwyr a rheolwyr i ystyried pa mor dda y maent yn dechrau a chefnogi strategaethau a pholisïau effeithiol ar fedrau ar draws ystod gwaith yr ysgol.

Gallai arolygwyr ystyried:

- a yw'r pennaeth a'r uwch arweinwyr yn wybodus am faterion sy'n ymwneud ag addysgu a dysgu llythrennedd, yn darparu arweinyddiaeth gref ac yn cyfleu disgwyliadau uchel am gyflawniadau disgyblion
- pa mor dda y mae arweinwyr a rheolwyr yn canolbwyntio ar godi safonau ac os ydynt yn gwybod pa mor dda y mae disgyblion yn dod yn eu blaenau, gan gynnwys y rheiny sy'n derbyn cymorth targedig neu waith estynedig
- a oes gan yr ysgol dargedau clir ar gyfer codi safonau mewn llythrennedd, a chynllun realistig ar gyfer eu cyflawni
- pa mor dda y mae'r arweinwyr Saesneg/llythrennedd yn helpu athrawon eraill i gynllunio gwaith llythrennedd
- pa mor dda y mae cydlynwyr ar gyfer pynciau eraill yn cynllunio cyfleoedd yn y pynciau hyn i wella medrau disgyblion mewn llythrennedd
- pa mor dda y mae'r ysgol yn darparu adnoddau ar gyfer datblygu medrau llythrennedd disgyblion, er enghraifft trwy sicrhau bod y rheiny sy'n gyfrifol am gydlynu darpariaeth yn cael digon o amser i wneud hynny
- pa mor dda y caiff rhieni wybod am bolisi'r ysgol ar gyfer gwella safonau mewn llythrennedd a'u hannog i gymryd rhan trwy drafodaethau yn yr ysgol a defnyddio gwaith cartref yn rheolaidd.

Gallai arolygwyr graffu ar gynlluniau strategol a gweithredol a dogfennau eraill yr ysgol, sy'n ymwneud â datblygu medrau disgyblion. Mae'r rhain yn cynnwys cynlluniau gweithredu llythrennedd, ac arfarniadau o gynnydd a thueddiadau o ran datblygu'r maes hwn o'r ddarpariaeth.

Gallai arolygwyr ystyried pa mor dda y mae'r ysgol wedi cynnwys monitro ac arfarnu lefelau medrau disgyblion, a'u datblygiad llwyddiannus gan staff, yn ei pholisïau a'i gweithdrefnau hunanarfarnu a chynllunio ar gyfer gwella.

Gallai arolygwyr ystyried yr hyfforddiant proffesiynol y mae staff yn ymgymryd ag ef i ddatblygu medrau llythrennedd disgyblion a'u galluoedd eu hunain i ddatblygu'r rhain, a'r modd y caiff hyn ei droi yn arfer ysgol gyfan effeithiol.

Pethau i'w hystyried wrth edrych ar waith disgyblion

- A yw disgyblion yn ysgrifennu ar draws y cwricwlwm i'r un safonau y maent yn eu cyflawni mewn gwersi Saesneg/Cymraeg?
- A ydynt yn ysgrifennu ar draws ystod o genres ar gyfer gwahanol ddibenion a chynulleidfaoedd?
- A ydynt yn cynllunio, drafftio ac ailddrafftio eu gwaith yn effeithiol?
- A yw sillafu ac atalnodi yn briodol i oedran?
- A yw llawysgrifen a chyflwyniad yn glir?
- A oes tystiolaeth o ddisgyblion yn datblygu eu medrau darllen trwy dasgau yn seiliedig ar ddealltwriaeth lythrennol, dod o hyd i ffeithiau, dadansoddi a chyfosod?
- A yw disgyblion yn defnyddio rhesymu a dod i gasgliad i wneud rhagdybiaethau, crynhoi a llunio casgliadau?
- A yw gweithgareddau dysgu'n bwrpasol ac a ydynt yn adeiladu'n llwyddiannus ar yr hyn y mae disgyblion yn ei wybod?
- A oes tystiolaeth glir o wahaniaethu?
- A yw adborth yn helpu disgyblion i wella eu medrau gwaith llythrennedd?

Pethau i'w hystyried wrth arfarnu rhaglenni ymyrraeth llythrennedd

- Sut mae'r ysgol yn nodi'r disgyblion sydd angen cymorth i wella eu medrau llythrennedd?
- A yw rhaglenni ymyrraeth yn cefnogi ystod lawn y medrau llythrennedd, gan gynnwys siarad ac ysgrifennu?
- Pa hyfforddiant y mae cynorthwyr addysgu sy'n cyflwyno'r rhaglen ymyrraeth yn ei gael?
- Beth yw fformat y sesiynau, a pha mor aml y cânt eu cynnal?
- Pa mor effeithiol yw strategaethau ymyrraeth o ran helpu disgyblion i ddal i fyny â'u cyfoedion?
- Sut caiff cynnydd disgyblion ar y rhaglenni ymyrraeth ei gyfleu i reolwyr a staff eraill?
- Sut mae'r ysgol yn sicrhau bod athrawon dosbarth yn ymwybodol o'r strategaethau addysgu a dysgu a'r adnoddau a ddefnyddir yn y rhaglenni ymyrraeth? Pa strategaethau y mae'r ysgol yn eu defnyddio i wneud yn siŵr eu bod yn defnyddio strategaethau ac adnoddau tebyg yn eu gwersi?

Dogfen A: Cwestiynau ar gyfer gwrando ar ddisgyblion yn y Cyfnod Sylfaen

Darllen

Disgyblion iau

Am beth mae eich llyfr?

Beth sy'n digwydd yn y lluniau?

Beth ydych chi'n meddwl fydd yn digwydd nesaf?

Sut bydd y stori'n gorffen?

Beth ydych chi'n ei wneud os nad ydych chi'n gwybod gair?

A ydych chi'n gallu dweud wrthyf i beth yw'r gwahaniaeth rhwng llythyren, gair, brawddeg neu baragraff?

A ydych chi'n gwybod enw'r llythyren hon?

A ydych chi'n gwybod pa sŵn/synau mae'r llythyren hon yn ei wneud/eu gwneud?

Disgyblion hŷn

Beth sydd wedi digwydd hyd yma yn eich llyfr? Dywedwch wrthyf i am eich hoff gymeriad. Pam ydych chi'n hoffi'r cymeriad hwn?

Beth ydych chi'n meddwl fydd yn digwydd nesaf? Pam?

Beth yw eich hoff ran o'r llyfr a pham?

A ydych chi'n darllen llyfrau gwybodaeth?

Ysgrifennu

Disgyblion iau

A ydych chi'n hoffi ysgrifennu?

Am beth rydych chi'n hoffi ysgrifennu?

A ydych chi'n gallu ysgrifennu eich enw, a beth ydych chi'n hoffi ei wneud yn yr ysgol, os ydw i'n eich helpu chi?

Beth ydych chi'n ei wneud os nad ydych chi'n gallu sillafu gair?

A ydych chi'n ysgrifennu ar y cyfrifiadur weithiau?

Disgyblion hŷn

Pa fath o ysgrifennu ydych chi'n ei hoffi orau – ysgrifennu storïau neu ysgrifennu gwybodaeth?

Beth sy'n hawdd am ysgrifennu, yn eich barn chi?

Beth sy'n anodd am ysgrifennu, yn eich barn chi?

A ydych chi'n cynllunio eich ysgrifennu? A ydych chi'n cynllunio gyda ffrind neu mewn grŵp weithiau?

Beth ydych chi'n ei wneud os nad ydych chi'n gallu sillafu gair?

Dywedwch wrthyf sut gwnaethoch chi ysgrifennu'r stori hon/disgrifiad hwn, ac ati?

Dogfen B: Cwestiynau ar gyfer gwranddo ar ddisgyblion yng nghyfnod allweddol 2 a 3

Darllen

Am beth mae eich llyfr?

Beth sydd wedi digwydd hyd yma yn eich llyfr? Dywedwch wrthyf am y cymeriad/plot...?

Beth ydych chi'n meddwl fydd yn digwydd nesaf? Sut bydd y stori'n gorffen?

Beth ydych chi'n ei wneud os nad ydych chi'n gwybod gair?

A oes gennych chi hoff gymeriad/hoff ran o'r llyfr? Pam ydych chi'n hoffi'r cymeriad hwn?

Beth mae'r awdur yn ei olygu wrth yr ymadrodd...?

Pa eiriau ydych chi'n meddwl oedd y rhai mwyaf effeithiol i ddisgrifio x? Pam ydych chi'n meddwl y dewisodd yr awdur y rhain?

A ydych chi'n meddwl y gallai x ddigwydd go iawn?

A ydych chi'n gallu esbonio pa fath o berson yw x?

Pa mor aml ydych chi'n defnyddio'r llyfrgell? A ydych chi'n gallu mynd â llyfrau adref?

A ydych chi'n defnyddio'r rhyngwrwyd ar gyfer ymchwilio?

A ydych chi'n gallu dangos i mi sut i ddod o hyd i...yn y cyfeirlyfr hwn?

Dywedwch wrthyf sut rydych chi'n chwilio i ddod o hyd i wybodaeth. Ar gyfer beth mae mynegeion, tudalennau cynnwys a geirfaoedd yn cael eu defnyddio?

Ysgrifennu

A ydych chi'n hoffi ysgrifennu?

Am beth rydych chi'n hoffi ysgrifennu?

Beth ydych chi'n ei wneud os nad ydych chi'n gallu sillafu gair?

A ydych chi'n defnyddio rhaglenni prosesu geiriau ar gyfer ysgrifennu?

Pa fath o ysgrifennu ydych chi'n ei hoffi orau – ysgrifennu storïau neu ysgrifennu gwybodaeth?

Beth sy'n hawdd am ysgrifennu, yn eich barn chi?

Beth sy'n anodd am ysgrifennu, yn eich barn chi?

A ydych chi'n cynllunio eich ysgrifennu? A ydych chi'n cynllunio gyda ffrind neu mewn grŵp weithiau?

Sut ydych chi'n gwirio eich ysgrifennu?

Dywedwch wrthyf sut gwnaethoch chi ysgrifennu'r stori hon/disgrifiad hwn, ac ati.

A ydych chi'n gallu esbonio pam mae'n bwysig gwybod pwy fydd yn darllen eich gwaith ysgrifennu?

A ydych chi'n gallu dweud wrthyf sut byddech chi'n gosod llythyr/ rhestr/ gwahoddiad/ adroddiad/ stori, ac ati?